

सर्वोत्कृष्ट सस्थेसाठी कॉमनवेलथ ऑफ लॉनिंगच्या आतरराष्ट्रीय गुणवत्ता पुरस्काराने दोन वेळा सन्मानित
मनुष्यबळ विकास मंत्रालय, नवी दिल्ली यांचे 'स्वच्छ कॅम्पस रँकिंग 2019' मानांकन प्राप्त

ज्ञानगंगा घोषती

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ

(नॅक मानांकित 'अ' श्रेणी)

'ज्ञानगंगोत्री', गोवर्धन, गंगापूर धरणाजवळ, नाशिक - ४२२ २२२

मानव्यविद्या व सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखा

बी.ए. (मराठी माध्यम) G01

शिक्षणक्रम माहितीपुस्तिका

शैक्षणिक वर्ष : २०२३-२०२४

बी. ए. पदवी शिक्षणक्रम : माहितीपुस्तिका

अनुक्रमणिका

१.	विद्याशाखेचा परिचय	४
२.	शिक्षणक्रमाविषयी	४
२.१	शिक्षणक्रमाची संरचना	
२.२	अध्ययनपद्धती	
३.	प्रथम वर्ष बी.ए.	५
३.१	अभ्यासक्रम	
३.२	प्रवेश पात्रता	
३.३	शिक्षणक्रम शुल्क	
३.४	कालावधी	
३.५	माध्यम	
३.६	मूल्यमापन प्रक्रिया	
३.७	श्रेयांक	
४.	द्वितीय वर्ष बी.ए.	७
४.१	अभ्यासक्रम	
४.२	प्रवेश पात्रता	
४.३	शिक्षणक्रम शुल्क	
४.४	कालावधी	
४.५	माध्यम	
४.६	मूल्यमापन प्रक्रिया	
५.	तृतीय वर्ष बी.ए.	१०
५.१	अभ्यासक्रम	
५.२	प्रवेश पात्रता	
५.३	शिक्षणक्रम शुल्क	
५.४	कालावधी	
५.५	माध्यम	
५.६	मूल्यमापन प्रक्रिया	
६.	नोंदणी प्रक्रिया	१५
७.	विभागीय केंद्रे	१६
८.	विशेष सूचना/संपर्कासाठी	१७

- परिशिष्ट १ : १६ अंकी P.R.N. नसलेल्या अध्ययनार्थींसाठीची प्रवेश-प्रक्रिया
Online Admission Process flow for Candidate NOT having 16 Digit P.R.N.
१६ अंकी P.R.N. असलेल्या अध्ययनार्थींसाठीची प्रवेश-प्रक्रिया
Online Admission Process flow for Candidate who already have 16 Digit P.R.N.
- परिशिष्ट २ : उमेदवार/अध्ययनार्थी करारनामा
Candidate/Student Agreement at the time of Admission
- परिशिष्ट ३ : गरीब अध्ययनार्थी सहाय्य योजना नियमावली
- परिशिष्ट ४ : University Grants Commission Resolution (2004)
- परिशिष्ट ५ : G.R. of Equivalency for 10th and 12th
- परिशिष्ट ६ : एकापेक्षा अधिक शिक्षणक्रमांना प्रवेश
- परिशिष्ट ७ : G.R. of Equivalency
- परिशिष्ट ८ : Letter of Recognition from UGC
- परिशिष्ट ९ : अध्ययनार्थी सहाय्यता आणि अध्ययनार्थी कल्याण योजना
- परिशिष्ट १० : श्रेयांकांतर प्रवेशासाठी यू.जी.सी.ने मान्यता दिलेल्या विद्यापीठांची यादी
- परिशिष्ट ११ : अंतिम परीक्षा : प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप

निर्मिती

श्री. विलास बधान

प्रमुख (प्र.), ग्रंथनिर्मिती केंद्र, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक ४२२ २२२

© २०२३, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

■ प्रथम प्रकाशन : जुलै २०२३

■ प्रकाशक : श्री. भट्टप्रसाद पाटील, कुलसचिव (प्र.), यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक ४२२ २२२

M_23_44 (FY_SY_TY-BA)

१. विद्याशाखेचा परिचय

मानव्यविद्या व सामाजिकशास्त्रे या विद्याशाखेत मानवनिर्मित कला, साहित्य या सर्जनशील निर्मितिव्यापाराचा आणि कुटुंबसंस्थे-पासून राज्यसंस्थेपर्यंतच्या विविध संस्थांच्या रचनांचा, तत्त्वज्ञानाचा व इतिहास-परंपरांचा अभ्यास केला जातो. २१ व्या शतकातील जागतिक आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी बौद्धिक पूर्वतयारी करणे आणि अध्ययनशील समाजासाठी शैक्षणिक संसाधनांचा विकास करणे हे या विद्याशाखेचे ध्येय आहे. विद्याशाखेतील विविध शिक्षणक्रमांचा आशय हा मानवकेंद्री असतो. मानवी मूल्यांवर व माणसाच्या विकास-कार्यक्रमांवर भर देणारा आशय हे या विद्याशाखेतील अभ्यासक्रमांचे वैशिष्ट्य आहे.

विद्याशाखेची ठळक वैशिष्ट्ये थोडक्यात अशी :

१. जगभरातल्या विविध संस्कृतींचा, राष्ट्र-राज्यांच्या जडणघडणीचा, इतिहास परंपरांचा, अभ्यासक्रमात समावेश.
२. मानवी हक्क, स्वातंत्र्य, समता, बंधुता, इत्यादी मूल्ये, ग्राहकसंरक्षण, पर्यावरण रक्षणादी चळवळी, सार्क, युनो, इत्यादी जागतिक कल्याणकारी संघटनांचे कार्य, स्त्रियांचे सबलीकरण, वंचितांच्या अस्मितेचे लढे, भाषा, धर्म, प्रदेशांच्या विविधतेतून एकतेसाठी रचलेले नमुना-दर्श, जागतिकीकरण आणि स्थानिक विकासाची सांगड अशा विविध आशयसूत्रांचा अभ्यासक्रमांमध्ये समावेश आहे.
३. ग्रंथालय व माहितीशास्त्र, पत्रकारिता व जनसंज्ञापन, ग्राहक संरक्षण अशा विशेष विषयांवर स्वतंत्र शिक्षणक्रम.
४. सिद्धांत आणि व्यवहार यांची सांगड घालणारे उपयोजित अभ्यासक्रम.
५. व्यक्तीच्या सर्जनशीलतेला व कल्पकतेला वाव देणारे अपारंपरिक अभ्यासक्रम.
६. अध्ययनार्थींच्या व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी आणि व्यावसायिक यशासाठी लागणाऱ्या पूरक कौशल्यांना वाव देणारे अभ्यासक्रम.
७. स्वयंअध्ययनासाठी लागणाऱ्या नावीन्यपूर्ण कौशल्यांचे शिक्षण.
८. पायाभूत अभ्यासक्रमात विविध संकल्पनांचे स्पष्टीकरण देण्यावर भर.
९. स्वयंअध्ययन पुस्तके, स्वाध्याय, क्षेत्रीय कार्य, प्रकल्प अभ्यास, उपग्रह सेवा व वेबमाध्यमांतून विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन सेवा अशा विविध अंगांनी विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक साहाय्य.
१०. प्रत्येक शिक्षणक्रमात आवडीप्रमाणे निवड करता येतील असे पर्याय.

२. शिक्षणक्रमाविषयी

रोजगार व्यवसायाच्या विविध संधी प्राप्त होण्याकरिता आवश्यक असणारी कौशल्ये संपादित करता यावी या हेतूने या शिक्षणक्रमाची रचना करण्यात आली आहे. तात्त्विक व उपयोजित अशा दोन्ही दृष्टीने या शिक्षणक्रमातील अभ्यासक्रम अध्ययनार्थींना त्यांच्या पुढील आयुष्यात उपयोगी ठरावेत, या हेतूने अभ्यास-विषयांची मांडणी केली आहे. अध्ययनार्थींच्या सर्वांगीण व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी बौद्धिक कौशल्ये व व्यावहारिक उपयोगातील पारंगतता यातील परस्परसंबंधाची सांगड हे या शिक्षणक्रमाचे वैशिष्ट्य आहे.

२.१ शिक्षणक्रमाची संरचना

बी. ए. पदवी शिक्षणक्रमातील अभ्यासक्रमांची मांडणी पुढील तीन गटांत करण्यात आली.

वर्ष	अभ्यासक्रम	श्रेयांक
प्रथम	अधिष्ठान (६ अभ्यासक्रम)	३६
द्वितीय	सामान्य स्तर (६ अभ्यासक्रम)	३६
तृतीय	सामान्य स्तर किंवा विशेष स्तर (६ अभ्यासक्रम)	३६
एकूण		१०८

वरील तीन वर्षांच्या पदवी शिक्षणक्रमात १०८ श्रेयांकांचे अभ्यासक्रम आहेत. सर्व अभ्यासक्रम पूर्ण करणे अध्ययनार्थ्यांस बंधनकारक आहे.

प्रथम वर्ष : अधिष्ठान अभ्यासक्रम

साहित्य, कला, समाजशास्त्रे, विज्ञान-तंत्रज्ञान आणि अभ्यास कौशल्ये अशा विविध सहा क्षेत्रांतील महत्त्वाचे सिद्धान्त वा तत्त्वे यांचा आपल्या जीवनव्यवहाराशी असलेला संबंध लक्षात यावा, या दृष्टीने सहा पायाभूत अधिष्ठान अभ्यासक्रमांचा समावेश प्रथम वर्षात करण्यात आला आहे.

द्वितीय वर्ष : सामान्य स्तर

कला, साहित्य, सामाजिकशास्त्रे अशा विविध क्षेत्रांतील अभ्यासक्रमांचा समावेश करण्यात आला आहे. पदवी शिक्षणक्रमात द्वितीय वर्षासाठी तीन विषय निवडावेत. यात प्रत्येक सहा श्रेयांकांचे दोन अभ्यासक्रम याप्रमाणे एकूण ६ अभ्यासक्रम आहेत.

तृतीय वर्ष : विशेष / सामान्य स्तर

तृतीय वर्षात विशेष स्तर निवडण्याचा पर्याय उपलब्ध आहे. विशेष स्तरावरील अभ्यासक्रमात एकाच विषयाचे सहा अभ्यासक्रम असतील. ज्यांना विशेष स्तर निवडायचा नसेल त्यांना सामान्य स्तरावरील २ विषयांचे प्रत्येकी ३ याप्रमाणे एकूण ६ अभ्यासक्रम निवडता येतील.

२.२ अध्ययन पद्धती

ज्या अध्ययनार्थीना दररोज महाविद्यालयात जाऊन शिक्षण घेता येत नाही; तसेच अध्ययन करण्यासाठी पूर्ण वेळ देता येत नाही, अशा अध्ययनार्थींसाठी मुक्त विद्यापीठाने स्वतंत्रपणे अध्ययन पद्धती विकसित केली आहे. त्यात पुढील घटकांचा समावेश आहे.

- (१) स्वयं-अध्ययनाधिष्ठित पाठ्यपुस्तके.
- (२) तज्ज्ञ प्राध्यापकांचे संपर्कसत्रात मार्गदर्शन.
- (३) अध्ययन कालांतर्गत मूल्यमापनाची सोय.
- (४) आवश्यक तेथे प्रात्यक्षिकांची संधी.

या अध्ययन पद्धतीत अध्ययनार्थीना केवळ अभ्यासक्रमाचा तपशील न देता, त्यावरील अध्ययन पुस्तकांचा संचही देण्यात येतो. प्रवेश शुल्कातच ही निवडक अध्ययन पुस्तके देण्यात येतात व ती अध्ययनार्थीला स्वतःकडे कायम ठेवता येतात. सदर अध्ययन साहित्याची सॉफ्ट कॉपी विद्यापीठाच्या ycmou.ac.in OR ycmou.digitaluniversity.ac.in संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे. अध्ययनार्थींनी त्याचा उपयोग करावा. ही स्वयं-अध्ययन पुस्तके अन्य पाठ्यपुस्तकांपेक्षा निराळ्या पद्धतीने लिहिलेली असतात. ह्या पाठ्यपुस्तकात एका वाचनात समजावून घेता येईल अशा प्रकारे विषयांची छोट्या छोट्या घटकांत विभागणी केलेली असते. उदाहरणार्थ : उदाहरणे, आलेख, चित्रे, इत्यादींच्या साहाय्याने विषयांची मांडणी सुबोधपणे करण्यात येते. ह्या पुस्तकांची छपाई अध्ययनार्थींचे अध्ययन सुलभपणे व्हावे या दृष्टीने करण्यात आलेली असते. पुस्तकात प्रत्येक पृष्ठावर दोन्ही बाजूंना मोठा समास सोडलेला असतो. या कोऱ्या जागेत अध्ययनार्थी ठळक मुद्दे लिहून ठेवू शकतो, त्याला येणाऱ्या शंकांची नोंद करून ठेवू शकतो. अभ्यासविषयाची आवृत्ती करताना या नोंदींची व टिपणांची त्याला मदत होते. तसेच पाठ्यांशाखाली काही प्रश्न दिलेले असतात, तो तो भाग वाचून झाल्यावर हे प्रश्न अध्ययनार्थीने सोडविल्यास तो भाग आपल्याला कितपत समजला ह्याचा त्याला स्वतःलाच पडताळा घेता येतो. जर त्याला काही प्रश्न सोडविता आले नाहीत, तर त्याने तो भाग पुन्हा वाचून उत्तरे मिळवावयाची असतात. एवढे करूनही काही प्रश्नांची उत्तरे मिळू शकत नाहीत तर ते प्रश्न नोंदवून ठेवावेत व अध्ययन सहाय्यता केंद्रावरील संपर्कसत्रात मार्गदर्शक प्राध्यापकांशी (संमंत्रक - Counselor) चर्चा करून त्याची उत्तरे मिळविता येतात.

अध्ययनार्थीला आपल्या सोईच्या ठिकाणचे अध्ययन सहाय्यता केंद्र निवडता येते. या अध्ययन सहाय्यता केंद्रावर प्रत्येक अभ्यासक्रमासाठी सामान्यतः सुट्टीच्या दिवशी वा कार्यालयीन वेळेनंतर संपर्कसत्रे घेण्यात येतात. त्या त्या विषयातील तज्ज्ञ मार्गदर्शक ह्या संपर्कसत्रात अध्ययनार्थीना मार्गदर्शन करतात. मात्र हे मार्गदर्शन केवळ व्याख्यानांच्या स्वरूपाचे असत नाही. मार्गदर्शकाकडून अध्ययनार्थींच्या प्रश्नांची/शंकांची उत्तरे मिळविणे, कठीण विषयावर चर्चा-परिसंवाद घडवून आणणे, अंतर्गत मूल्यमापनाच्या माध्यमांतून आपल्या प्रगतीविषयी अध्ययनार्थीला माहिती घेता येते. म्हणून संपर्कसत्रांना अध्ययनार्थींनी उपस्थित राहावे.

अध्ययनार्थींनी वरील सर्व अध्ययन सुविधांचा जास्तीत जास्त उपयोग करून घेऊन स्वतःची अभ्यासपद्धती तयार करावी. आपल्याला मिळणारा वेळ लक्षात घेऊन मिळणाऱ्या वेळेचा नियोजनपूर्वक उपयोग करावा. केवळ पाठांतराद्वारे केलेला अभ्यास हा खरा अभ्यास नसून विषयाचे सुस्पष्ट आकलन होणे व त्याचा योग्य ठिकाणी उपयोग करता येणे हे चांगल्या अभ्यासपद्धतीचे मर्म आहे. त्यामुळे प्रात्यक्षिके व सराव यांवर भर देऊन अध्ययनार्थीने अभ्यास करावा अशी अपेक्षा आहे.

३. प्रथम वर्ष बी. ए.

३.१ अभ्यासक्रम

एकूण ३६ श्रेयांकांचे पुढील ६ अभ्यासक्रम आहेत. प्रत्येक अभ्यासक्रम ६ श्रेयांकांचा असून हे सर्व अभ्यासक्रम सक्तीचे (अनिवार्य) आहेत.

क्र.	अभ्यासक्रम	एकूण संपर्कसत्रे
(१)	स्वयं-अध्ययन कौशल्यांचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (OPN 101)	०६
(२)	मराठी भाषेचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (MAR 102)	०९
(३)	हिंदी व इंग्रजी या भाषांचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (HEN101)	०९
(४)	सामान्य ज्ञान व सामाजिक जाणिवांचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (GKN 101)	०९
(५)	सामाजिक शास्त्रांचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (SOC 101)	१०
(६)	मानव्यविद्यांचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (HUM 101)	११

टीप : HEN 101 मध्ये हिंदीसाठी ४ व इंग्रजीसाठी ५ संपर्कसत्रे आहेत.

वरील प्रत्येक अभ्यासक्रमातील घटकांचा तपशील पुढीलप्रमाणे :

स्वयं-अध्ययन कौशल्यांचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (OPN101)

पुस्तक १ : वाचन व लेखन कौशल्ये

पुस्तक २ : संभाषण व श्रवण कौशल्ये

पुस्तक ३ : निरीक्षण, ग्रंथालय उपयोग व स्वयंनिर्देशित अध्ययन

मराठी भाषेचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (MAR 102)

पुस्तक १ : भाषिक विनिमय : तत्त्व आणि व्यवहार

पुस्तक २ : मराठीचा भाषिक वापर : कार्यपुस्तिका

पुस्तक ३ : भाषिक सर्जनशीलता : स्वरूप आणि प्रकार

पुस्तक ४ : मराठी भाषेचा सर्जनशील वापर : कार्यपुस्तिका

हिंदी व इंग्रजी या भाषांचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (HEN 101)

पुस्तक १ : हिंदी भाषा का परिचय और उसकी संरचना

पुस्तक २ : हिंदी भाषा का परिचय और उसकी संरचना : कार्यपुस्तिका

पुस्तक ३ : Foundation Course in English

पुस्तक ४ : Foundation Course in English : Work Book

सामान्य ज्ञान व सामाजिक जाणिवांचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (GKN 101)

पुस्तक १ : विज्ञान-तंत्रज्ञान, पर्यावरण आणि आरोग्य

पुस्तक २ : विकास : संकल्पना आणि मार्ग

पुस्तक ३ : संज्ञापन क्रांती आणि जैवतंत्रज्ञान

सामाजिकशास्त्रांचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (SOC 101)

पुस्तक १ : इतिहास व राज्यशास्त्र

पुस्तक २ : समाजशास्त्र व मानसशास्त्र

पुस्तक ३ : संज्ञापन क्रांती आणि जैवतंत्रज्ञान

मानव्यविद्यांचा अधिष्ठान अभ्यासक्रम (HUM 101)

पुस्तक १ : मानव्यविद्या व ललित कलांचा परिचय

पुस्तक २ : प्रयोगाधिष्ठित व यंत्राधिष्ठित कला

पुस्तक ३ : कार्यपुस्तिका

टीप : पदवी श्रेणी द्वितीय व तृतीय वर्षांच्या गुणांवर दिली जाईल.

३.२ प्रवेश पात्रता

- (१) य.च.म.मुक्त विद्यापीठ पूर्वतयारी शिक्षणक्रम उत्तीर्ण असावा.
- (२) महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाची इयत्ता बारावी (एच.एस.सी.) किंवा इतर राज्यांतील समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण.
- (३) १९७५ पूर्वीची माध्यमिक शालांत परीक्षा (११ वी) उत्तीर्ण.
- (४) एस.एस.सी. उत्तीर्ण झाल्यानंतर सलग किमान २ वर्षे मुदतीचा सरकारमान्य पदविका शिक्षणक्रम उत्तीर्ण. उदाहरणार्थ, डी.सी.ई., डी.एम.ई., डी.ई.ई., डी.फार्म, डेअरी टेक., टी.डी., ए.टी.डी., एन.सी.टी.व्ही.टी., आय.टी.आय., एम.सी.व्ही.सी.
- (५) डी.टी.एड. पदविका उत्तीर्ण.

विशेष सूचना

- (१) प्रवेश-अर्जासोबत खालील कागदपत्रे अपलोड करणे आवश्यक आहे.
 - (अ) शाळा सोडल्याची दाखल्याची प्रत.
 - (आ) शैक्षणिक पात्रतेबाबतच्या गुण-पत्रकांच्या प्रती.

३.३ शिक्षणक्रम शुल्क (प्रथम वर्ष बी.ए.)

शुल्क तपशील	शुल्क रु.
शैक्षणिक शुल्क	११००
अभ्यासकेंद्र शुल्क	५००
परीक्षा शुल्क	७८०
पदवी प्रदान शुल्क	००
माजी विद्यार्थी संघ शुल्क	००
मा. राज्यपाल कार्यालय उपक्रम	३८
आपत्ती व्यवस्थापन शुल्क	१०
विद्यार्थी कल्याण शुल्क	५०
पात्रता शुल्क	१००
ई-सुविधा शुल्क	६०
ओळखपत्र शुल्क	१०
ग्रंथालय शुल्क	१०
राष्ट्रीय सेवा योजना शुल्क	१०
माहिती पुस्तिका शुल्क	५०
नोंदणी शुल्क	२००
संवादपत्रिका शुल्क	१०
क्रीड शुल्क	५०
विद्यार्थी सेवा शुल्क	१०
एकूण	२९८८

शिक्षणक्रम शुल्कासंबंधी सूचना

- ❖ आपण प्रवेश घेत असलेल्या शिक्षणक्रमाचे प्रवेश शुल्क माहितीपुस्तिकेत नमूद केल्याप्रमाणे भरणे अनिवार्य आहे, विद्यापीठ हिस्सा व अभ्यासकेंद्र हिस्सा हा एकाचवेळी भरावयाचा असल्याने शुल्क भरण्याबाबतच्या सूचनेनुसार प्रवेश अर्जात दिलेल्या लिंकवरून सदरचे ऑनलाईन पेमेंट गेटवे वापरून क्रेडिट / डेबिट कार्ड / नेट बँकिंगद्वारे शुल्क भरावयाचे आहे. दिलेल्या लिंक व्यतिरिक्त इतर कुठल्याही लिंकवर भरलेले शुल्क ग्राह्य धरले जाणार नाही. त्यामुळे याची सर्वस्वी जबाबदारी अर्जदाराची राहिल.

सूचना :

- (१) प्रथम वर्षासाठी प्रवेश घेणाऱ्या अध्ययनार्थीना विद्यापीठामार्फत फक्त परीक्षा-प्रवेश पत्र (Hall Ticket) व परीक्षेविषयीचे सूचनापत्र परीक्षेपूर्वी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात येईल. त्यांनी परीक्षा अर्ज भरण्याची आवश्यकता नाही. मात्र पुनर्परीक्षार्थीसाठी नियमाप्रमाणे परीक्षा अर्ज व शुल्क भरावे लागेल.

३.४ कालावधी

मुक्त शिक्षणपद्धतीत अध्ययनार्थी काम करता-करता शिक्षण घेत असल्यामुळे अध्ययन-कालावधीबाबत लवचीक धोरण ठेवण्यात आले आहे. त्यामुळे एका वर्षात करावयाचा अभ्यास अध्ययनार्थी आपल्या सोईने ते वर्ष संपल्यानंतरही करू शकतो. म्हणून बी.ए. पदवी शिक्षणक्रम तीन वर्षांचा असला तरी अध्ययनार्थीस तो आपल्या सोईने आठ वर्षांपर्यंत पूर्ण करण्याची मुभा देण्यात आली आहे. अभ्यास पूर्ण झाल्याची खात्री झाल्यावर परीक्षा देता येण्याची स्वायत्तता अध्ययनार्थीला देण्यात आली आहे. वर्षअखेरीस होणारी परीक्षा अभ्यास पूर्ण झालेला नसल्यास त्याच वेळी देण्याची सक्ती नाही, तसेच वर्षातून दोन वेळा परीक्षेची संधी उपलब्ध असल्याने अध्ययनार्थी आपल्या सोईने योग्य वेळी परीक्षा देऊ शकतो. समजा आपण प्रथम किंवा द्वितीय वर्षाची अंतिम परीक्षा दिली परंतु एकही अभ्यासक्रम यशस्वीपणे पूर्ण करू शकला नाहीत (म्हणजे ४०% गुण) तरी आपणांस द्वितीय वर्षात प्रवेश दिला जाईल. मात्र परीक्षा विभागाच्या नियमाप्रमाणे आपणास परीक्षा अर्ज भरता येईल व परीक्षा देता येईल.

३.५ माध्यम

इंग्रजीच्या अभ्यासक्रमाखेरीज इतर सर्व अभ्यासक्रमांसाठी माध्यम अध्ययनार्थीने निवडलेल्या अध्ययनाच्या भाषेचे राहिल. इंग्रजीखेरीज इतर सर्व अभ्यासक्रमांची पाठ्य-पुस्तके, अभ्यासक्रमांचे मार्गदर्शन, गृहपाठ, वर्गचाचणी व अंतिम परीक्षेच्या प्रश्नपत्रिका निवड केलेल्या भाषेतूनच राहतील. मात्र प्रश्नांची उत्तरे लिहिण्यासाठी मराठी किंवा इंग्रजी भाषेचा वापर करण्याचे स्वातंत्र्य राहिल.

शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ पासून हिंदी माध्यमांतील बी.ए. शिक्षणक्रमास प्रवेश बंद करण्यात आलेले आहेत. मात्र सन २०१६-१७ मधील बी.ए. हिंदी माध्यमातील प्रथम आणि द्वितीय वर्षातील अध्ययनार्थीना पुढील वर्गास प्रवेश घेता येईल.

३.६ मूल्यमापन प्रक्रिया

अंतर्गत मूल्यमापन

- अंतर्गत मूल्यमापनात प्रत्येक अभ्यासक्रमासाठी २० गुणांचा गृहपाठ देण्यात येईल. प्रत्येकी ५ गुणांचे ४ प्रश्न असतील.

- गृहपाठाचे प्रश्न विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावरून डाऊनलोड करून घ्यावेत आणि ते सोडवून अध्ययन सहाय्यता केंद्रावर जमा करावेत. प्रत्येक अभ्यासक्रमाच्या गृहपाठासाठी प्रत्येकी ५ गुणांचे ४ प्रश्न सोडवावयाचे असतील. अंतर्गत मूल्यमापनासाठीचे (गृहपाठाचे) प्रश्न अध्ययनार्थीनी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावरून डाऊनलोड करून घ्यायचे आहेत. अंतर्गत मूल्यमापनात उत्तीर्ण होण्याकरिता किमान ४०% गुण मिळविणे अनिवार्य असेल. अंतर्गत मूल्यमापनांतर्गत २० पैकी मिळालेले गुण गुणपत्रिकेत स्वतंत्रपणे (CA) दर्शविण्यात येतील. तसेच हे गुण अंतिम परीक्षेत मिळालेल्या गुणांत मिसळून गुणपत्रिकेत एकत्रितपणे दर्शविण्यात येतील.
- अंतर्गत मूल्यमापन व अंतिम मूल्यमापनात प्राप्त केलेल्या गुणांच्या आधारे अंतिम निकाल जाहीर करण्यात येईल.

अंतिम मूल्यमापन

- प्रत्येक अभ्यासक्रमाची ८० गुणांची ३ तास वेळ असणारी अंतिम परीक्षा घेण्यात येईल. प्रत्येक वर्षास प्रती अभ्यासक्रम ८० गुणांची अंतिम परीक्षा असेल. प्रत्येक अभ्यासक्रमास ८० गुणांची एक याप्रमाणे प्रती वर्ष सहा अभ्यासक्रमांकरिता ८० गुणांच्या ६ प्रश्नपत्रिका असतील. प्रत्येक प्रश्नपत्रिकेत २० गुणांचे ४ प्रश्न असतील. प्रत्येक प्रश्नात प्रत्येकी ५ गुणांचे ५ उपप्रश्न असतील. प्रत्येक प्रश्नातील पाचपैकी चार उप-प्रश्न सोडवावयाचे असतील. अध्ययनार्थीना प्रत्येक अभ्यासक्रमात ८० पैकी मिळालेले गुण गुणपत्रिकेत स्वतंत्रपणे (UA) दर्शविण्यात येतील. प्रत्येक अभ्यासक्रमात उत्तीर्ण होण्याकरिता किमान ४०% गुण मिळविणे अनिवार्य असेल.

३.७ श्रेयांक

सामान्यतः एका अभ्यासक्रमासाठी अध्ययनार्थीला ३० ते ३५ घड्याळी तासांचा वेळ लागतो. मुक्त व दूरस्थ शिक्षणपद्धतीत या अध्ययनतासांचे मापन 'श्रेयांका'च्या परिमाणात केले जाते. ३० ते ३५ अध्ययनतासांचा अभ्यास म्हणजे १ श्रेयांक. या अभ्यासात अध्ययन पुस्तकांचे वाचन, टिपणे काढणे, मनन-चिंतन करणे, प्रश्नोत्तरे लिहिणे, संपर्कसत्रातील मार्गदर्शन, ध्वनि-चित्रफिती ऐकणे/पाहणे, इत्यादींचा समावेश आहे.

सामान्यतः सहा श्रेयांकांचा म्हणजेच १८० ते २०० अध्ययन तासांचा एक अभ्यासक्रम असतो. पदवी परीक्षेसाठी एकूण १०८ श्रेयांकांचा अभ्यास पूर्ण करावा लागतो. म्हणजेच पदवीधर होण्यासाठी ३ ते ८ वर्षात किमान ३२४० तासांचा अभ्यास करणे अभिप्रेत आहे. साधारणतः अंतिम परीक्षा मे महिन्यात असेल.

४. द्वितीय वर्ष बी. ए.

४.१ अभ्यासक्रम

द्वितीय वर्षास प्रवेश घेताना अध्ययनार्थीनी कला (B.A.) ही शाखा निवडलेली आहे. त्यासाठी सध्या उपलब्ध असणाऱ्या **विषयांची यादी**.

(१) मराठी	(२) हिंदी
(३) इंग्रजी	(४) मानसशास्त्र
(५) अर्थशास्त्र	(६) राज्यशास्त्र
(७) इतिहास	(८) समाजशास्त्र

प्रत्येक अभ्यासक्रमासाठी आपणांस दोन अभ्यासक्रमांचे अध्ययन

करावयाचे आहे. म्हणजे ३ अभ्यासक्रमांसाठी एकूण **सहा अभ्यासक्रमांचे** प्रत्येकी सहा श्रेयांकांचे अध्ययन करून आपणांस ३६ श्रेयांकांची अंतिम परीक्षा द्यावयाची आहे. त्यासाठी खालील दोन गटामध्ये अभ्यासक्रमाची विभागणी करण्यात आलेली असून द्वितीय वर्षासाठी अभ्यासक्रम निवडताना गटवार विभागणीनुसार तीन अभ्यासक्रमांची निवड करावयाची आहे. एकदा निवडलेले अभ्यासक्रम बदलता येणार नाहीत. माध्यम / अभ्यासक्रम बदलाबाबतची विनंती कोणत्याही परिस्थितीत मान्य केली जाणार नाही.

गट क्रमांक १ : मानव्यविद्यांचे अभ्यासक्रम

मराठी, हिंदी, इंग्रजी या तीन भाषांपैकी कोणतीही एकच भाषा विद्यार्थ्यांनी निवडावी.

गट क्रमांक २ : सामाजिकशास्त्रांचे अभ्यासक्रम

(अ) इतिहास, मानसशास्त्र
(ब) अर्थशास्त्र, राज्यशास्त्र, समाजशास्त्र

(अ) मधील एक आणि (ब) मधील एक असे दोन विषय विद्यार्थ्यांला निवडता येतील.

विषयनिहाय अभ्यासक्रम

गट क्रमांक १

(१) मराठी	(i) वाङ्मय प्रकार (कथा-कादंबरी) (MAR 210)	
	(ii) स्वातंत्र्योत्तर वाङ्मय प्रवाह (MAR 211)	
(२) हिंदी	(i) कथात्म साहित्य (HIN 212)	
	(ii) कथेतर साहित्य (HIN 213)	
(३) इंग्रजी	(i) How to Read a Short Story (ENG 214)	
	(ii) How to Read a Novel (ENG 215)	

गट क्रमांक २

(४) मानसशास्त्र	(i) मी आणि माझे वर्तन (PSY 216)	
	(ii) बालसंगोपन व बालविकास (PSY 217)	
(५) अर्थशास्त्र	(i) अंशलक्ष्यी अर्थशास्त्र (ECO 218)	
	(ii) समग्रलक्ष्यी अर्थशास्त्र (ECO 219)	
(६) इतिहास	(i) आधुनिक भारताचा इतिहास (HIS 220)	
	(ii) आधुनिक जगाचा इतिहास (HIS 221)	
(७) राज्यशास्त्र	(i) भारतीय राजकारणाची प्रक्रिया (POL 224)	
	(ii) आपले हक्क व त्यांची परिपूर्ती (POL 225)	
(८) समाजशास्त्र	(i) सामाजिक परिवर्तने व सामाजिक चळवळी (SOC 222)	
	(ii) भारतीय समाज (SOC 223)	

तसेच पर्यावरण अभ्यास (EVS 201) या अनिवार्य अभ्यासक्रमाची परीक्षा अध्ययनार्थीना द्यावी लागेल. या शिक्षणक्रमाचे गुण शिक्षणक्रमाचे अंतिम श्रेणी ठरविताना ग्राह्य धरले जाणार नाहीत. तथापि यात 'सी' श्रेणी मिळविणे अनिवार्य असेल.

द्वितीय वर्ष बी.ए. : अभ्यासक्रम

- **वाङ्मयप्रकार : कथा-कादंबरी (MAR 210)**
पुस्तक पहिले : कादंबरी : स्वरूप आणि रचना
पुस्तक दुसरे : कथा : स्वरूप आणि रचना
पुस्तक तिसरे : कादंबरी : आकलन आणि विश्लेषण
- **स्वातंत्र्योत्तर वाङ्मयीन प्रवाह (MAR 211)**
पुस्तक पहिले : नवसाहित्य आणि नवसाहित्येत्तर साहित्य
पुस्तक दुसरे : ग्रामीण, दलित व स्त्रीवादी साहित्य
पुस्तक तिसरे : निवडक वेचे
- **हिंदी : कथनपर साहित्य (HIN 212)**
पुस्तक पहिले : कथन-मीमांसा
पुस्तक दुसरे : उपन्यास विमर्श
पुस्तक तिसरे : नाटक : स्वरूप और विश्लेषण
- **हिंदी : कथेतर साहित्य (HIN 213)**
पुस्तक पहिले : जीवनीपरक साहित्य
पुस्तक दुसरे : वर्णनपरक साहित्य
पुस्तक तिसरे : वैचारिक निबंध
- **How to Read a Short Story (ENG 214)**
Book 1 : How to Read a Short Story : Book 1
Book 2 : How to Read a Short Story : Book-2
Book 3 : How to Read a Short Story : Book-3
- **How to Read a Novel (ENG 215)**
Book 1 : How to Read a Novel
- **मी आणि माझे वर्तन (PSY 216)**
पुस्तक पहिले : अवधान व संवेदन आणि अध्ययन
पुस्तक दुसरे : मानवी स्मृती, विचारप्रक्रिया आणि व्यक्तिभेद
पुस्तक तिसरे : प्रेरणा व भावना
- **बालसंगोपन आणि बालविकास (PSY 217)**
पुस्तक पहिले : गर्भावस्थेपासून शालापूर्व अवस्थेपर्यंत
पुस्तक दुसरे : विकासोपयोगी उपक्रम आणि शारीरिक, भाषिक, बौद्धिक विकास
पुस्तक तिसरे : बौद्धिक, सामाजिक, भावनिक व नैतिक विकास
- **अंशलक्ष्यी अर्थशास्त्र (ECO 218)**
पुस्तक पहिले : अर्थशास्त्राचा अभ्यासविषय आणि अर्थव्यवस्था
पुस्तक दुसरे : मागणी, पुरवठा व बाजार
पुस्तक तिसरे : मक्तेदारी बाजार आणि विभाजन
- **समग्रलक्ष्यी अर्थशास्त्र (ECO 219)**
पुस्तक पहिले : समग्रलक्ष्यी अर्थशास्त्र आणि राष्ट्रीय उत्पन्न
पुस्तक दुसरे : केन्सप्रणित सिद्धांत
पुस्तक तिसरे : पैसा, पैशाचे मूल्य आणि बँकप्रणाली
- **आधुनिक भारताचा इतिहास (HIS 220)**
पुस्तक पहिले : ब्रिटिश साम्राज्यवाद आणि भारत
पुस्तक दुसरे : राष्ट्रीय चळवळ : १८८५-१९२०
पुस्तक तिसरे : ब्रिटिश प्रशासनाचा इतिहास आणि घटनात्मक विकास (१८५८ ते १९५०)

- **आधुनिक जगाचा इतिहास (HIS 221)**
पुस्तक पहिले : क्रांतिपूर्व : अमेरिकन, फ्रेंच आणि रशियन राज्यक्रांती
पुस्तक दुसरे : औद्योगिक क्रांती, युरोपीय राष्ट्रवाद आणि साम्राज्यवाद
पुस्तक तिसरे : आशिया खंडातील राष्ट्रवाद : चीन आणि जपान
- **सामाजिक परिवर्तन व सामाजिक चळवळी (SOC 222)**
पुस्तक पहिले : सामाजिक परिवर्तन : प्रक्रिया व घटक
पुस्तक दुसरे : सामाजिक परिवर्तन : परिणाम व चळवळींचा स्थूल परिचय
पुस्तक तिसरे : सामाजिक चळवळी : अस्पृश्यता निवारण, दलित, शेतकरी व कामगार
- **भारतीय समाज (SOC 223)**
पुस्तक पहिले : समाजव्यवस्था आणि कुटुंब, विवाह व नातीगोती
पुस्तक दुसरे : जाती व वर्ग आणि भारतीय आदिवासी
पुस्तक तिसरे : भारतीय खेडी आणि अर्थ व राजकारण
- **भारतीय राजकारणाची प्रक्रिया (POL 224)**
पुस्तक पहिले : अंतर्गत व बाह्य पर्यावरण
पुस्तक दुसरे : लोकशाहीची प्रक्रिया आणि राजकीय मानसिकता
पुस्तक तिसरे : राजकीय प्रक्रिया : संघराज्याची संस्थात्मक चौकट
- **आपले हक्क व त्यांची परिपूर्ती (POL 225)**
पुस्तक पहिले : मूलभूत हक्क, नागरिक स्वातंत्र्ये व रोजगार हक्क
पुस्तक दुसरे : आदिवासी, शेतमजूर आणि अल्प व अत्यल्पभूधारक : हक्क आणि परिपूर्ती
पुस्तक तिसरे : वनमजूर आणि बांधकाम मजूर : हक्क आणि परिपूर्ती
- **पर्यावरण अभ्यास (EVS 201)**

४.२ प्रवेश पात्रता

- खालीलपैकी कोणतीही एक पात्रता पूर्ण असणाऱ्या व्यक्ती.
- (१) यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठात यापूर्वी प्रथम वर्षास प्रवेश घेतलेले सर्व अध्ययनार्थी.
 - (२) १२ वी उत्तीर्णतेनंतर शासनमान्य व मान्यताप्राप्त विद्यापीठांतील बी.ए. विद्याशाखेतील प्रथम वर्ष परीक्षा उत्तीर्ण असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना विद्यापीठाच्या द्वितीय वर्षास सरळ (थेट) प्रवेश मिळेल; म्हणजेच मुक्त विद्यापीठाच्या पहिल्या वर्षाच्या सर्व विषयांची (३६ श्रेयांकांचे ६ अभ्यासक्रम) त्यास सूट देण्यात येईल. अशा विद्यार्थ्यांनी प्रथम वर्ष उत्तीर्ण असल्याचे संबंधित विद्यापीठाच्या गुणपत्रकाची एक

प्रमाणित सत्यप्रत प्रवेश अर्जासोबत जोडणे आवश्यक आहे. अन्यथा अंतिम प्रवेश दिला जाणार नाही.

- (३) अन्य विद्यापीठातून बी.ए. शाखेत प्रथम वर्ष पूर्ण केलेल्या विद्यार्थ्यांना विद्यापीठाच्या बी.ए. शिक्षणक्रमाच्या द्वितीय वर्षात प्रवेश देण्यात येईल.
- (४) अन्य शाखेतून पदवी शिक्षणक्रमाचे प्रथम वर्ष पूर्ण केलेल्या विद्यार्थ्यांस थेट द्वितीय वर्षास प्रवेश मिळणार नाही. उदाहरणार्थ, प्रथम वर्ष बी.कॉम., बी.एस्सी. अथवा बी.ए. व्यतिरिक्त इतर शिक्षणक्रम पूर्ण केलेल्या विद्यार्थ्यांना बी.ए. प्रथम वर्षास प्रवेश घेता येईल, थेट बी.ए. द्वितीय वर्षास प्रवेश मिळणार नाही.

४.३ नियमित प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी शिक्षणक्रम शुल्क (द्वितीय वर्ष बी.ए.)

शुल्क तपशील	शुल्क रु.
शैक्षणिक शुल्क	१६००
अभ्यासकेंद्र शुल्क	६००
परीक्षा शुल्क	९१०
पदवी प्रदान शुल्क	००
माजी विद्यार्थी संघ शुल्क	००
मा. राज्यपाल कार्यालय उपक्रम	३८
आपत्ती व्यवस्थापन शुल्क	१०
विद्यार्थी कल्याण शुल्क	५०
पात्रता शुल्क	००
ई-सुविधा शुल्क	६०
ओळखपत्र शुल्क	००
ग्रंथालय शुल्क	१०
राष्ट्रीय सेवा योजना शुल्क	१०
माहिती पुस्तिका शुल्क	५०
नोंदणी शुल्क	२००
संवादपत्रिका शुल्क	१०
क्रीड शुल्क	५०
विद्यार्थी सेवा शुल्क	१०
एकूण	३६०८

सरळ (थेट) प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी शिक्षणक्रम शुल्क (द्वितीय वर्ष बी.ए.)

शुल्क तपशील	शुल्क रु.
शैक्षणिक शुल्क	१६००
अभ्यासकेंद्र शुल्क	६००
परीक्षा शुल्क	९१०
श्रेयाकांतर शुल्क	१५००
पदवी प्रदान शुल्क	००
माजी विद्यार्थी संघ शुल्क	००
मा. राज्यपाल कार्यालय उपक्रम	३८
आपत्ती व्यवस्थापन शुल्क	१०
विद्यार्थी कल्याण शुल्क	५०
पात्रता शुल्क	१००
ई-सुविधा शुल्क	६०
ओळखपत्र शुल्क	१०
ग्रंथालय शुल्क	१०
राष्ट्रीय सेवा योजना शुल्क	१०
माहिती पुस्तिका शुल्क	५०
नोंदणी शुल्क	२००
संवादपत्रिका शुल्क	१०
क्रीड शुल्क	५०
विद्यार्थी सेवा शुल्क	१०
एकूण	५२१८

शिक्षणक्रम शुल्कासंबंधी सूचना

- आपण प्रवेश घेत असलेल्या शिक्षणक्रमाचे प्रवेश शुल्क माहितीपुस्तिकेत नमूद केल्याप्रमाणे भरणे अनिवार्य आहे, विद्यापीठ हिस्सा व अभ्यासकेंद्र हिस्सा हा एकाचवेळी भरावयाचा असल्याने शुल्क भरण्याबाबतच्या सूचनेनुसार प्रवेश अर्जात दिलेल्या लिंकवरून सदरचे ऑनलाईन पेमेंट गेटवे वापरून क्रेडिट / डेबिट कार्ड / नेट बँकिंगद्वारे शुल्क भरावयाचे आहे. दिलेल्या लिंक व्यतिरिक्त इतर कुठल्याही लिंकवर भरलेले शुल्क ग्राह्य धरले जाणार नाही. त्यामुळे याची सर्वस्वी जबाबदारी अर्जदाराची राहिल.

४.४ कालावधी

मुक्त व दूरस्थ शिक्षण पद्धतीत विद्यार्थी काम करता-करता शिक्षण घेत असल्यामुळे अध्ययन-कालावधीबाबत लवचीक धोरण ठेवण्यात आले आहे. त्यामुळे एका वर्षात करावयाचा अभ्यास अध्ययनार्थी आपल्या सोयीने ते वर्ष संपल्यानंतरही करू शकतो. म्हणून बी.ए. पदवी शिक्षणक्रम तीन वर्षांचा असला तरी अध्ययनार्थ्यांस तो आपल्या सोयीने आठ वर्षांपर्यंत पूर्ण

करण्याची मुभा देण्यात आली आहे. अभ्यास पूर्ण झाल्याची खात्री झाल्यावर परीक्षा देता येण्याची स्वायत्तता विद्यार्थ्यांला देण्यात आली आहे. वर्षअखेरीस होणारी परीक्षा अभ्यास पूर्ण झालेला नसल्यास त्याच वेळी देण्याची सक्ती नाही, तसेच वर्षातून दोन वेळा परीक्षेची संधी उपलब्ध असल्याने विद्यार्थी आपल्या सोयीने योग्य वेळी परीक्षा देऊ शकतो. समजा, आपण प्रथम वर्षाची अंतिम परीक्षा दिली; परंतु एकही अभ्यासक्रम यशस्वीपणे पूर्ण करू शकला नाहीत (म्हणजे ४०% गुण) तरी आपणांस द्वितीय वर्षास प्रवेश दिला जाईल. मात्र पहिल्यावर्षाच्या अभ्यासक्रमांची अंतिम परीक्षा पुढे द्यावी लागेल. ह्या लवचीक पद्धतीचा अध्ययनार्थ्यांनी लाभ घ्यावा.

४.५ माध्यम

इंग्रजीच्या अभ्यासक्रमाखेरीज इतर सर्व अभ्यासक्रमांसाठी माध्यम विद्यार्थ्यांने निवडलेल्या अध्ययनाच्या भाषेचे राहिल. इंग्रजीखेरीज इतर सर्व अभ्यासक्रमांची पाठ्य-पुस्तके, अभ्यासक्रमांचे मार्गदर्शन, गृहपाठ, वर्गाचणी व अंतिम परीक्षेच्या प्रश्नपत्रिका निवड केलेल्या भाषेतूनच राहतील. मात्र प्रश्नांची उत्तरे लिहिण्यासाठी मराठी किंवा इंग्रजी भाषेचा वापर करण्याचे स्वातंत्र्य राहिल.

४.६ मूल्यमापन प्रक्रिया

अंतर्गत मूल्यमापन

- अंतर्गत मूल्यमापनात प्रत्येक अभ्यासक्रमासाठी २० गुणांचा गृहपाठ देण्यात येईल. प्रत्येकी ५ गुणांचे ४ प्रश्न असतील.
- गृहपाठाचे प्रश्न विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावरून डाऊनलोड करून घ्यावेत आणि ते सोडवून अभ्यासकेंद्रावर जमा करावेत. प्रत्येक अभ्यासक्रमाच्या गृहपाठासाठी प्रत्येकी ५ गुणांचे ४ प्रश्न सोडवावयाचे असतील. अंतर्गत मूल्यमापनासाठीचे (गृहपाठाचे) प्रश्न अध्ययनार्थ्यांनी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावरून डाऊनलोड करून घ्यायचे आहेत. अंतर्गत मूल्यमापनात उत्तीर्ण होण्याकरिता किमान ४०% गुण मिळविणे अनिवार्य असेल. अंतर्गत मूल्यमापना-अंतर्गत २० पैकी मिळालेले गुण गुणपत्रिकेत स्वतंत्रपणे (CA) दर्शविण्यात येतील. तसेच हे गुण अंतिम परीक्षेत मिळालेल्या गुणांत मिसळून गुणपत्रिकेत एकत्रितपणे दर्शविण्यात येतील.
- अंतर्गत मूल्यमापन व अंतिम मूल्यमापनात प्राप्त केलेल्या गुणांच्या आधारे अंतिम निकाल जाहीर करण्यात येईल.

अंतिम मूल्यमापन

- प्रत्येक अभ्यासक्रमाची ८० गुणांची ३ तास वेळ असणारी अंतिम परीक्षा घेण्यात येईल. प्रत्येक वर्षास प्रती अभ्यासक्रम ८० गुणांची अंतिम परीक्षा असेल. प्रत्येक अभ्यासक्रमास ८० गुणांची एक याप्रमाणे प्रती वर्ष सहा अभ्यासक्रमांकरिता ८० गुणांच्या ६ प्रश्नपत्रिका असतील. प्रत्येक प्रश्नपत्रिकेत २० गुणांचे ४ प्रश्न असतील. प्रत्येक प्रश्नात प्रत्येकी ५ गुणांचे ५ उपप्रश्न असतील. प्रत्येक प्रश्नातील पाचपैकी चार उप-प्रश्न सोडवावयाचे असतील. अध्ययनार्थ्यांना प्रत्येक अभ्यासक्रमात ८० पैकी मिळालेले गुण गुणपत्रिकेत स्वतंत्रपणे (UA) दर्शविण्यात येतील. प्रत्येक अभ्यासक्रमात उत्तीर्ण होण्याकरिता किमान ४०% गुण मिळविणे अनिवार्य असेल.
- पर्यावरण अभ्यास (EVS 201) या अभ्यासक्रमासाठी ८० गुणांसाठी परीक्षा असेल, २० गुण हे क्षेत्रीय कार्यासाठी असतील.

५. तृतीय वर्ष बी. ए.

५.१ अभ्यासक्रम

■ तृतीय वर्ष सामान्यस्तर

विशेष स्तरावर एकाच विषयाच्या सहा अभ्यासक्रमांची परीक्षा देऊन आपण बी.ए. विशेषस्तर (स्पेशल) अशी पदवी घेऊ शकता किंवा सामान्य स्तरासाठी दोन विषयांतील प्रत्येकी तीन अभ्यासक्रम निवडून बी.ए. (सामान्यस्तर) अशी पदवी घेऊ शकता. तृतीय वर्षाला प्रवेश घेणाऱ्या अध्ययनार्थ्यांसाठी उपलब्ध विषयांची सूची पुढीलप्रमाणे आहे.

(१) सामान्यस्तर : विषयवार अभ्यासक्रमांची यादी -

विषय	संकेतांक	अभ्यासक्रम
(१) मराठी	MAR 250	वाङ्मय प्रकार (काव्य व नाटक)
	MAR 251	मध्ययुगीन वाङ्मयीन प्रवाह
	MAR 254	प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन कौशल्ये
(2) English	ENG 255	Indian Writing in English
	ENG 257	Understanding Prose
	ENG 259	Communication Skills in English
(३) हिंदी	HIN 260	कविता : स्वरूप और विवेचन
	HIN 262	हिंदी में नवजागरण
	HIN 264	प्रयोजनमूलक हिंदी
(४) मानसशास्त्र	PSY 271	मी आणि माझे सामाजिक वर्तन
	PSY 273	व्यक्तिमत्त्व विकास
	PSY 274	वैवाहिक समायोजन आणि मार्गदर्शन
(५) अर्थशास्त्र	ECO 275	भारताचा आर्थिक विकास
	ECO 276	सार्वजनिक वित्त व्यवहार
	ECO 279	ग्राहक संरक्षण
(६) इतिहास	HIS 280	प्राचीन भारत : प्रारंभ ते यादवकाळ
	HIS 281	मध्ययुगीन भारत (इ.स. १२०६ ते १८५७)
	HIS 285	विविधतेतून एकता
(७) राज्यशास्त्र	POL 286	राज्यशास्त्राचे स्वरूप
	POL 287	राजकीय संरचना
	POL 288	आधुनिक भारतातील राजकीय वारसा
(८) समाजशास्त्र	SOC 291	पर्यावरण व समाज
	SOC 292	ग्रामीण समाजशास्त्र
	SOC 295	लोकसंख्या शिक्षण

द्वितीय वर्षास जे विषय निवडलेले असतील त्यांपैकी तृतीय वर्षात कोणतेही दोन विषय सामान्य स्तरावरील बी.ए. करण्यासाठी निवडावेत. त्यात एक विषय मराठी, हिंदी, इंग्रजी या मानव्यविद्या गटातील व दुसरा विषय सामाजिकशास्त्राच्या गटातील निवडावा. प्रत्येक विषयाचे तीन अभ्यासक्रम असतील. त्यानुसार एकूण सहा अभ्यासक्रमांची परीक्षा द्यावी लागेल. एकदा निवडलेले विषय बदलता

येणार नाहीत. माध्यम / विषय बदलाबाबतची विनंती कोणत्याही परिस्थितीत मान्य केली जाणार नाही.

(२) विशेषस्तर : विषयवार अभ्यासक्रमाची यादी -

विषय	संकेतांक	अभ्यासक्रम
मराठी	MAR 250	वाङ्मय प्रकार (नाटक-कविता)
	MAR 251	मध्ययुगीन वाङ्मयीन प्रवाह
	MAR 252	प्रबोधनपर साहित्य
	MAR 253	बालसाहित्य
	MAR 254	प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन कौशल्ये
	MAR 305	लोकवाङ्मय
English	ENG 255	Indian Writing in English
	ENG 256	Understanding Drama
	ENG 257	Understanding Prose
	ENG 258	Understanding Poetry
	ENG 259	Communication Skills in English
	ENG 306	Structure of Modern English
हिंदी	HIN 260	कविता : स्वरूप और विवेचन
	HIN 261	साहित्य और समीक्षा : स्वरूप और विवेचन
	HIN 262	हिंदी में नवजागरण
	HIN 263	हिंदी का भाषा-वैज्ञानिक अध्ययन
	HIN 264	प्रयोजनमूलक हिंदी
	HIN 307	अनुवाद : स्वरूप और विवेचन
मानसशास्त्र	PSY 270	मानवी विनिमय व समायोजन
	PSY 271	मी आणि माझे सामाजिक वर्तन
	PSY 272	मानसिक स्वास्थ्य
	PSY 273	व्यक्तिमत्त्व विकास
	PSY 274	वैवाहिक समायोजन आणि मार्गदर्शन
	PSY 308	प्रायोगिक पद्धती : सांख्यिकी व मानशास्त्रीय प्रयोग
अर्थशास्त्र	ECO 275	भारताचा आर्थिक विकास
	ECO 276	सार्वजनिक वित्त व्यवहार
	ECO 277	आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र
	ECO 278	कृषी उद्योग व सेवाक्षेत्रांचे आर्थिक सिद्धांत
	ECO 279	ग्राहक संरक्षण
	ECO 309	ग्रामीण विकास
इतिहास	HIS 280	प्राचीन भारत : प्रारंभ ते यादव काळ
	HIS 281	मध्ययुगीन भारत (इ.स. १२०६ ते १८५७)
	HIS 282	भारतीय स्त्री जीवनाची वाटचाल
	HIS 283	सार्क देशांचा इतिहास
	HIS 285	विविधतेतून एकता
	HIS 310	आधुनिक महाराष्ट्रातील परिवर्तनाचा इतिहास

राज्यशास्त्र	POL 286	राज्यशास्त्राचे स्वरूप
	POL 287	राजकीय संरचना
	POL 288	आधुनिक भारतातील राजकीय वारसा
	POL 289	आंतरराष्ट्रीय संबंध व राजकारण
	POL 290	पाश्चिमात्य राजकीय विचारप्रवाह
	POL 311	लोकप्रशासन
समाजशास्त्र	SOC 291	पर्यावरण व समाज
	SOC 292	ग्रामीण समाजशास्त्र
	SOC 293	समाजशास्त्राचे अभिजात विचारवंत
	SOC 294	औद्योगिक समाजशास्त्र
	SOC 295	लोकसंख्या शिक्षण
	SOC 312	व्यवर्धन प्रक्रिया

सूचना :

- (१) विशेष स्तराकरिता विद्यार्थ्यांनी ज्या विषयाची निवड केली आहे, त्या विषयाचे अभ्यासक्रम त्यांनी द्वितीय वर्षासाठी अभ्यासने आवश्यक आहे. जो विषय त्यांनी अभ्यासला आहे त्यातील अभ्यासक्रमांचीच निवड तृतीय वर्षाला विशेषस्तर म्हणून करावी.
- (२) बी.ए.साठी मानसशास्त्र विषयाची विशेषस्तरावर निवड केल्यास या विषयाच्या सहा अभ्यासक्रमांपैकी एका (PSY 308) अभ्यासक्रमात प्रात्यक्षिके अंतर्भूत असतील. त्यांची प्रात्यक्षिके अध्ययन सहाय्यता केंद्राच्या महाविद्यालयातील प्रयोगशाळेत अध्ययनार्थ्यांना करावयाची आहेत. ज्या अध्ययन सहाय्यता केंद्रांवर अशी प्रयोगशाळा असेल तेथेच मानसशास्त्र विशेषस्तरावर उपलब्ध करून देण्यात येईल. अध्ययनार्थ्यांनी विषय निवडण्यापूर्वी आपापल्या अध्ययन सहाय्यता केंद्र प्रमुखांकडून याबाबत खात्री करून मगच प्रवेश-अर्जात विषयाची नोंद करावी. एका अध्ययन सहाय्यता केंद्रावर जास्तीत जास्त २० अध्ययनार्थ्यांनाच प्रवेश देण्यात येईल. पुरेशी अध्ययनार्थी संख्या झाल्यानंतर केंद्रसंयोजक या विषयासाठी प्रवेश बंद करतील.

तृतीय वर्ष बी. ए. : अभ्यासक्रम

मराठी

■ **वाङ्मय प्रकार (काव्य व नाटक) (MAR 250)**

पुस्तक पहिले: कविता
पुस्तक दुसरे : नाटक
पुस्तक तिसरे: नाटक : आकलन आणि आस्वाद

■ **मध्ययुगीन वाङ्मयीन प्रवाह (MAR 251)**

पुस्तक पहिले: महानुभाव व संत वाङ्मय
पुस्तक दुसरे : पंडिती, शाहिरी व बखर वाङ्मय
पुस्तक तिसरे: मध्ययुगीन वाङ्मय प्रवाह : निवडक वेचे

- **प्रबोधनपर साहित्य (MAR 252)**
पुस्तक पहिले: प्रबोधनपर साहित्य : स्वरूप व संकल्पना
पुस्तक दुसरे : प्रबोधनपर वैचारिक वाङ्मय
पुस्तक तिसरे: प्रबोधनपर ललित वाङ्मय
- **बालसाहित्य (MAR 253)**
पुस्तक पहिले: बालसाहित्य : स्वरूप आणि वाटचाल
पुस्तक दुसरे : बालकथा व बालकादंबरी
पुस्तक तिसरे: बालसाहित्य : कविता, नाटक व चरित्र
- **प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन कौशल्ये (MAR 254)**
पुस्तक पहिले: मुद्रित माध्यमांसाठी लेखन कौशल्ये
पुस्तक दुसरे : दृक्-श्राव्य माध्यमांसाठी लेखन कौशल्ये
पुस्तक तिसरे: लेखनाचे विविध आकृतिबंध
- **लोकवाङ्मय (MAR 305)**
पुस्तक पहिले: लोकसाहित्य
पुस्तक दुसरे : लोकसाहित्य व आधुनिक साहित्य
पुस्तक तिसरे: लोकसाहित्य : संशोधन पद्धती

इंग्रजी

- **Indian Writing in English (ऐच्छिक) (ENG 255)**
Book 1 : Non-Fictional Prose
Book 2 : Indian Poetry in English
Book 3 : Fictional Prose
- **Understanding Drama (ENG 256)**
Book 1 : Drama : Theory and History
Book 2 : European Drama
Book 3 : Indian Drama
- **Understanding Prose (ऐच्छिक)(ENG 257)**
Book 1 : History of English Prose
Book 2 : Forms of Prose
Book 3 : Close Textual Reading
- **Understanding Poetry (ENG 258)**
Book 1 : The Romantic Poetry
Book 2 : The Victorian Poetry
Book 3 : The Modern Poetry
- **Communication Skills in English (पूरक) (ENG 259)**
Book 1 : Communication Skills in English
Book 2 : Communication Skills in English
Book 3 : Communication Skills in English

- **Structure of Modern English (ENG 306)**
Book 1 : Phonetics and Phonology of English
Book 2 : Grammar of English Words and Phrases
Book 3 : Sentence Grammar

हिंदी

- **कविता : स्वरूप और विवेचन (ऐच्छिक) (HIN 260)**
किताब पहली : कविता की अवधारणा
किताब दूसरी : मध्ययुगीन कविता
किताब तीसरी : आधुनिक कविता
- **साहित्य और समीक्षा : स्वरूप और विवेचन (HIN 261)**
किताब पहली : साहित्य की अवधारणा
किताब दूसरी : साहित्य के रूप
किताब तीसरी : समीक्षा का स्वरूप
- **हिंदी में नवजागरण (ऐच्छिक) (HIN 262)**
किताब पहली : मध्यकाल में नवजागरण
किताब दूसरी : उन्नीसवीं सदी में नवजागरण
किताब तीसरी : बीसवीं सदी में नवजागरण
- **हिंदी भाषा का वैज्ञानिक अध्ययन (HIN 263)**
किताब पहली : हिंदी भाषा का परिचय
किताब दूसरी : हिंदी भाषा का उद्भव और विकास
किताब तीसरी : हिंदी भाषा की संरचना
- **प्रयोजनमूलक हिंदी (ऐच्छिक) (HIN 264)**
किताब पहली : संचार-माध्यमों में हिंदी
किताब दूसरी : कार्यालयीन और व्यावहारिक हिंदी
किताब तीसरी : पारिभाषिक शब्दावली
- **अनुवाद : स्वरूप और विवेचन (HIN 307)**
किताब पहली : अनुवाद की अवधारणा
किताब दूसरी : व्यावहारिक अनुवाद
किताब तीसरी : साहित्यिक अनुवाद

मानसशास्त्र

- **मानवी विनिमय आणि समायोजन (PSY 270)**
पुस्तक पहिले: संप्रेषण आणि मानवी विनिमय
पुस्तक दुसरे : समायोजनाचे स्वरूप आणि समस्या
पुस्तक तिसरे: परिणामकारक समायोजन आणि वैयक्तिक विकास
- **मी आणि माझे सामाजिक वर्तन (ऐच्छिक) (PSY 271)**
पुस्तक पहिले: सामाजिक मानसशास्त्र, सामाजीकरण आणि सामाजिक प्रेरणा
पुस्तक दुसरे : भाषा व संप्रेषण, अभिवृत्ती आणि सामाजिक वर्तन
पुस्तक तिसरे: समूह, सामाजिक प्रभाव आणि नेतृत्व

■ **मानसिक स्वास्थ्य (PSY 272)**

पुस्तक पहिले: मनःस्वास्थ्य : स्वरूप आणि परिपोष
पुस्तक दुसरे : मनःस्वास्थ्य : विकास आणि विकार
पुस्तक तिसरे: मनःस्वास्थ्यची जपणूक आणि सेवा

■ **व्यक्तिमत्त्व विकास (ऐच्छिक) (PSY 273)**

पुस्तक पहिले: व्यक्तिमत्त्वाचे स्वरूप, विकासाची प्रक्रिया आणि स्व-संकल्पना
पुस्तक दुसरे : संप्रेषण कौशल्यांचा आणि प्रभावी आंतरव्यक्तिक संबंधांचा विकास
पुस्तक तिसरे: व्यक्तिमत्त्व समस्या आणि मानसिक आरोग्य

■ **वैवाहिक समायोजन आणि मार्गदर्शन (PSY 274)**

पुस्तक पहिले: कुटुंब आणि वैवाहिक समायोजन
पुस्तक दुसरे : वैवाहिक समस्या आणि चांगल्या वैवाहिक संबंधाचे फायदे
पुस्तक तिसरे: वैवाहिक समस्या : मार्गदर्शन व उपचार

■ **सांख्यिकी व मानसशास्त्रीय प्रयोग (PSY 308)**

पुस्तक पहिले: संशोधन, प्रदत्त संकलन आणि प्रयोग
पुस्तक दुसरे : मनोमापन व सांख्यिकी
पुस्तक तिसरे: मानसशास्त्रीय प्रयोग व चाचण्या (कार्यपुस्तिक)

अर्थशास्त्र

■ **भारताचा आर्थिक विकास (ऐच्छिक) (ECO 275)**

पुस्तक पहिले : भारतीय अर्थव्यवस्था आणि भारताची लोकसंख्या
पुस्तक दुसरे : भारतातील शेती व उद्योग
पुस्तक तिसरे: भारतीय कामगार, आर्थिक धोरणे आणि नियोजनाचे मूल्यमापन

■ **सार्वजनिक वित्तव्यवहार (ऐच्छिक) (ECO 276)**

पुस्तक पहिले: सार्वजनिक उत्पन्न
पुस्तक दुसरे : सार्वजनिक खर्च
पुस्तक तिसरे: राजकोषीय व्यवस्था व अर्थसंकल्पीय धोरण

■ **आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र (ECO 277)**

पुस्तक पहिले: आंतरराष्ट्रीय व्यापार सिद्धांत
पुस्तक दुसरे : आंतरराष्ट्रीय व्यापारविषयक धोरण
पुस्तक तिसरे: आंतरराष्ट्रीय वित्त व व्यापारविषयक संस्था.

■ **कृषी, उद्योग व सेवा क्षेत्राचे आर्थिक सिद्धांत (ECO 278)**

पुस्तक पहिले: कृषी क्षेत्राचे आर्थिक सिद्धांत
पुस्तक दुसरे : उद्योग क्षेत्राचे आर्थिक सिद्धांत
पुस्तक तिसरे: सेवा क्षेत्राचे आर्थिक सिद्धांत

■ **ग्राहक संरक्षण (ECO 279)**

पुस्तक पहिले: ग्राहक : संकल्पना व चळवळ
पुस्तक दुसरे : ग्राहकांच्या समस्या व निराकरण
पुस्तक तिसरे: ग्राहकांचे अर्थशास्त्र व खरेदीशास्त्र

■ **ग्रामीण विकास (ECO 309)**

पुस्तक पहिले: ग्रामीण भारताच्या समस्या
पुस्तक दुसरे : ग्रामीण सरकारी संघटन आणि विकासासंबंधी सरकारी दृष्टिकोन
पुस्तक तिसरे: ग्रामीण विकासासंबंधी बिनसरकारी, सेवाभावी संस्थांचा दृष्टिकोन

राज्यशास्त्र

■ **राज्यशास्त्राचे स्वरूप (ऐच्छिक) (POL 286)**

पुस्तक पहिले: व्यक्ती, समाज आणि राज्यसंस्था
पुस्तक दुसरे : राज्यसंस्थेविषयीच्या भूमिका आणि राजकीय व्यवहार
पुस्तक तिसरे: पायाभूत राजकीय संकल्पना

■ **राजकीय संरचना (ऐच्छिक) (POL 287)**

पुस्तक पहिले: राज्यघटना व संघराज्यव्यवस्था
पुस्तक दुसरे : राजकीय पक्ष आणि निवडणूक व्यवस्था
पुस्तक तिसरे: विधिमंडळ, कार्यकारिणी आणि न्यायमंडळ

■ **आधुनिक भारताचा राजकीय वारसा (POL 288)**

पुस्तक पहिले: भारतीय राजकीय विचारांची पार्श्वभूमी
पुस्तक दुसरे : स्वातंत्र्यपूर्वकालीन राजकीय विचारप्रवाह
पुस्तक तिसरे: स्वतंत्र भारतातील राजकीय विचारप्रवाह

■ **आंतरराष्ट्रीय संबंध व राजकारण (POL 289)**

पुस्तक पहिले: आंतरराष्ट्रीय राजकारण : सिद्धांत आणि स्वरूप
पुस्तक दुसरे : आंतरराष्ट्रीय राजकारणाचे मूलाधार
पुस्तक तिसरे: आंतरराष्ट्रीय संबंधाची वाटचाल

■ **पाश्चिमात्य राजकीय विचारप्रवाह (POL 290)**

पुस्तक पहिले: अभिजात राजकीय विचारप्रवाह
पुस्तक दुसरे : आधुनिक काळातील पाश्चिमात्य राजकीय विचारप्रवाह - भाग १
पुस्तक तिसरे: आधुनिक काळातील पाश्चिमात्य राजकीय विचारप्रवाह - भाग २

■ **लोकप्रशासन (POL 311)**

पुस्तक पहिले: लोकप्रशासन : स्वरूप व व्याप्ती
पुस्तक दुसरे : प्रशासकीय यंत्रणा
पुस्तक तिसरे: स्थानिक प्रशासन : ग्रामीण व नागरी

इतिहास

- **प्राचीन भारत : प्रारंभ ते यादवकाळ (HIS 280)**
पुस्तक पहिले: प्राचीन भारताची सांस्कृतिक ओळख (प्रारंभ ते ख्रिस्तपूर्व ६००)
पुस्तक दुसरे: प्राचीन भारत : राजकीय स्थित्यंतरे
पुस्तक तिसरे: प्राचीन भारत : आर्थिक व सामाजिक वाटचाल
- **मध्ययुगीन भारत : (इ.स. १२०६ ते १८५७) (HIS 281)**
पुस्तक पहिले: सल्तनत ते विजयनगर (१२०६ ते १५२६)
पुस्तक दुसरे: मोगल - मराठा कालखंड (१५२६ ते १८१८)
पुस्तक तिसरे: वसाहतवादाचा पूर्वसंग
- **भारतीय स्त्री-जीवनाची वाटचाल (HIS 282)**
पुस्तक पहिले: प्राचीन भारतीय स्त्री-जीवन
पुस्तक दुसरे: मध्ययुगीन भारतातील स्त्री-जीवन
पुस्तक तिसरे: आधुनिक भारतातील स्त्री-जीवन
- **सार्क देशांचा इतिहास (HIS 283)**
पुस्तक पहिले: सार्क देशांचा परिचय
पुस्तक दुसरे: वसाहतवाद व सार्क देश
पुस्तक तिसरे: सार्क स्थापनेनंतरची वाटचाल
- **विविधतेतील एकता (HIS 285)**
पुस्तक पहिले: भारताचा सांस्कृतिक वारसा आणि सामाजिक जडणघडण
पुस्तक दुसरे: भारतातील धार्मिक विविधता
पुस्तक तिसरे: सामाजिक पुनर्बांधणीची दिशा
- **आधुनिक महाराष्ट्रातील परिवर्तनाचा इतिहास (HIS 310)**
पुस्तक पहिले: ब्रिटिश वसाहतवाद आणि महाराष्ट्र
पुस्तक दुसरे: महाराष्ट्रातील सामाजिक व सांस्कृतिक प्रबोधन
पुस्तक तिसरे: आंतरराष्ट्रीय आंदोलनातील महाराष्ट्राचा सहभाग

समाजशास्त्र

- **पर्यावरण व समाज (SOC 291)**
पुस्तक पहिले: पर्यावरणविषयक विविध संकल्पना
पुस्तक दुसरे: जागतिक समस्या
पुस्तक तिसरे: स्थानिक समस्या
- **ग्रामीण समाजशास्त्र (SOC 292)**
पुस्तक पहिले: ग्रामीण समाजशास्त्र : स्वरूप व व्याप्ती
पुस्तक दुसरे: जातिव्यवस्था व अर्थव्यवस्था
पुस्तक तिसरे: ग्रामीण राजकारण आणि ग्रामीण संस्कृती
- **समाजशास्त्राचे अभिजात विचारवंत (SOC 293)**
पुस्तक पहिले: समाजशास्त्राचा उगम
पुस्तक दुसरे: कार्ल मार्क्स आणि मॅक्स वेबर
पुस्तक तिसरे: एमिल दुर्खीम

औद्योगिक समाजशास्त्र (SOC 294)

पुस्तक पहिले: औद्योगिक समाजशास्त्र : स्वरूप व व्याप्ती
पुस्तक दुसरे: उद्योगधंदे, नोकरशाही, कामगार व व्यवस्थापन
पुस्तक तिसरे: औद्योगिक संबंध व कामगार कल्याण

लोकसंख्या शिक्षण (SOC 295)

पुस्तक पहिले: लोकसंख्या शिक्षण : ओळख
पुस्तक दुसरे: कुटुंबस्वास्थ्य शिक्षण
पुस्तक तिसरे: लोकसंख्या शिक्षण : मूल्यमापन संशोधन

वयोवर्धन प्रक्रिया (SOC 312)

पुस्तक पहिले: वयोवर्धन प्रक्रिया : स्वरूप व व्याप्ती
पुस्तक दुसरे: वृद्धांचे आरोग्य : शारीरिक व मानसिक
पुस्तक तिसरे: वृद्धापकाल समायोजन आणि ज्येष्ठोपयोगी संस्थांची भूमिका

५.२ प्रवेश-पात्रता

खालीलपैकी कोणतीही एक पात्रता पूर्ण असणाऱ्या व्यक्ती.

१. यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठात यापूर्वी द्वितीय वर्षात प्रवेश घेतलेले सर्व विद्यार्थी.
२. थेट/सरळ तृतीय वर्ष बी.ए. ला प्रवेश मिळणार नाही.

५.३ नियमित प्रवेश घेणाऱ्या अध्ययनार्थ्यांसाठी शिक्षणक्रम शुल्क (तृतीय वर्ष बी.ए.)

शुल्क तपशील	शुल्क रु.
शैक्षणिक शुल्क	१६००
अभ्यासकेंद्र शुल्क	८००
परीक्षा शुल्क	७८०
पदवी प्रदान शुल्क	३५०
माजी विद्यार्थी संघ शुल्क	१०
मा. राज्यपाल कार्यालय उपक्रम	३८
आपत्ती व्यवस्थापन शुल्क	१०
विद्यार्थी कल्याण शुल्क	५०
पात्रता शुल्क	००
ई-सुविधा शुल्क	६०
ओळखपत्र शुल्क	००
ग्रंथालय शुल्क	१०
राष्ट्रीय सेवा योजना शुल्क	१०
माहिती पुस्तिका शुल्क	५०
नोंदणी शुल्क	२००
संवादपत्रिका शुल्क	१०
क्रीड शुल्क	५०
विद्यार्थी सेवा शुल्क	१०
एकूण	४०३८

शिक्षणक्रम शुल्कासंबंधी सूचना

❖ आपण प्रवेश घेत असलेल्या शिक्षणक्रमाचे प्रवेश शुल्क माहितीपुस्तिकेत नमूद केल्याप्रमाणे भरणे अनिवार्य आहे, विद्यापीठ हिस्सा व अभ्यासकेंद्र हिस्सा हा एकाचवेळी भरावयाचा असल्याने शुल्क भरण्याबाबतच्या सूचनेनुसार प्रवेश अर्जात दिलेल्या लिंकवरून सदरचे ऑनलाईन पेमेंट गेटवे वापरून क्रेडिट / डेबिट कार्ड / नेट बँकिंगद्वारे शुल्क भरावयाचे आहे. दिलेल्या लिंक व्यतिरिक्त इतर कुठल्याही लिंकवर भरलेले शुल्क ग्राह्य धरले जाणार नाही. त्यामुळे याची सर्वस्वी जबाबदारी अर्जदाराची राहिल.

५.४ शिक्षणक्रम कालावधी

जे अध्ययनार्थी थेट / सरळ द्वितीय वर्ष बी.ए. ला प्रवेश घेतील त्यांच्यासाठी कमाल नोंदणी कालावधी ५ वर्षे इतका राहिल.

५.५ माध्यम

इंग्रजीच्या अभ्यासक्रमाखेरीज इतर सर्व अभ्यासक्रमांसाठी माध्यम अध्ययनार्थ्यांने निवडलेल्या अध्ययनाच्या भाषेचे राहिल. इंग्रजीखेरीज इतर सर्व अभ्यासक्रमांची पाठ्यपुस्तके, अभ्यासक्रमांचे मार्गदर्शन, गृहपाठ, वर्गचाचणी व अंतिम परीक्षेच्या प्रश्नपत्रिका निवड केलेल्या भाषेतूनच राहतील. मात्र प्रश्नांची उत्तरे लिहिण्यासाठी मराठी किंवा इंग्रजी भाषेचा वापर करण्याचे स्वातंत्र्य राहिल.

५.६ मूल्यमापन प्रक्रिया

अंतर्गत मूल्यमापन

- अंतर्गत मूल्यमापनात प्रत्येक अभ्यासक्रमासाठी २० गुणांचा गृहपाठ देण्यात येईल. प्रत्येकी ५ गुणांचे ४ प्रश्न असतील.
- गृहपाठाचे प्रश्न विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावरून डाऊनलोड करून घ्यावेत आणि ते सोडवून अध्ययन सहाय्यता केंद्रावर जमा करावेत.
प्रत्येक अभ्यासक्रमाच्या गृहपाठासाठी प्रत्येकी ५ गुणांचे ४ प्रश्न सोडवावयाचे असतील. अंतर्गत मूल्यमापनासाठीचे (गृहपाठाचे) प्रश्न अध्ययनार्थ्यांनी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावरून डाऊनलोड करून घ्यायचे आहेत. अंतर्गत मूल्यमापनात उत्तीर्ण होण्याकरिता किमान ४०% गुण मिळविणे अनिवार्य असेल. अंतर्गत मूल्यमापनांतर्गत २० पैकी मिळालेले गुण गुणपत्रिकेत स्वतंत्रपणे (CA) दर्शविण्यात येतील. तसेच हे गुण अंतिम परीक्षेत मिळालेल्या

गुणांत मिसळून गुणपत्रिकेत एकत्रितपणे दर्शविण्यात येतील.

- अंतर्गत मूल्यमापन व अंतिम मूल्यमापनात प्राप्त केलेल्या गुणांच्या आधारे अंतिम निकाल जाहीर करण्यात येईल.

अंतिम मूल्यमापन

- प्रत्येक अभ्यासक्रमाची ८० गुणांची ३ तास वेळ असणारी अंतिम परीक्षा घेण्यात येईल. प्रत्येक वर्षास प्रती अभ्यासक्रम ८० गुणांची अंतिम परीक्षा असेल. प्रत्येक अभ्यासक्रमास ८० गुणांची एक याप्रमाणे प्रती वर्ष सहा अभ्यासक्रमांकरिता ८० गुणांच्या ६ प्रश्नपत्रिका असतील. प्रत्येक प्रश्नपत्रिकेत २० गुणांचे ४ प्रश्न असतील. प्रत्येक प्रश्नात प्रत्येकी ५ गुणांचे ५ उपप्रश्न असतील. प्रत्येक प्रश्नातील पाचपैकी चार उप-प्रश्न सोडवावयाचे असतील. अध्ययनार्थ्यांना प्रत्येक अभ्यासक्रमात ८० पैकी मिळालेले गुण गुणपत्रिकेत स्वतंत्रपणे (UA) दर्शविण्यात येतील. प्रत्येक अभ्यासक्रमात उत्तीर्ण होण्याकरिता किमान ४०% गुण मिळविणे अनिवार्य असेल.
- मानसशास्त्र विषयात (विशेषस्तर) प्रयोगांचा अंतर्भाव असल्याने **PSY 308 'प्रायोगिक पद्धती'** या अभ्यासक्रमासाठी स्वतंत्र मूल्यमापन पद्धती असेल. ती संबंधित अध्ययनार्थ्यांना स्वतंत्रपणे कळविण्यात येईल.
- द्वितीय / तृतीय वर्ष बी.ए. अभ्यासक्रमाच्या अंतिम परीक्षेच्या गुणांवरच पदवी दिली जाते.
- अध्ययनार्थ्यांना मूल्यमापन व अंतिम परीक्षा अशा दोन्हीत किमान ४०% गुण प्राप्त करणे अनिवार्य राहिल. अंतर्गत मूल्यमापन म्हणजे गृहपाठ पूर्ण करणाऱ्या अध्ययनार्थ्यांना, त्याचा लाभ अंतिम मूल्यमापनासाठी घेता येईल व जे अध्ययनार्थी अंतर्गत मूल्यमापनातील गृहपाठ पूर्ण करणार नाहीत त्यांचे मूल्यमापन केवळ अंतिम परीक्षेच्या गुणांवरच करण्यात येईल. प्राप्त गुणांचे ८०% महत्त्वप्रमाणानुसार गुण रूपांतरण करून त्यानुसार अंतिम निकाल घोषित करण्यात येईल.
- जे अध्ययनार्थी अंतिम परीक्षेत अनुत्तीर्ण होतील त्यांनी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावरील परीक्षा या लिंकवर जाऊन पुनर्परीक्षेचा अर्ज (फॉर्म) भरावा. परीक्षा विभागाने पुनर्परीक्षेकरिता निर्धारित केलेले शुल्क अध्ययनार्थ्यांनी ऑनलाईन पद्धतीने भरावयाचे आहे.

६. नोंदणी प्रक्रिया

या शिक्षणक्रमाची प्रवेशप्रक्रिया ऑनलाईन पद्धतीने राबविण्यात येत आहे. खालील सूचनांचे आपण काटेकोरपणे पालन करावे.

शैक्षणिक वर्ष २०२३-२०२४ करिता प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी महत्वाच्या सूचना

- (१) विद्यापीठाच्या धोरणात्मक निर्णयानुसार प्रवेश प्रक्रिया ही ऑनलाईन पद्धतीने होणार आहे. प्रथमतः आपण <https://ycmou.digitaluniversity.ac> विद्यापीठ संकेतस्थळावर भेट द्यावी.
- (२) आपणास ज्या शिक्षणक्रमाला प्रवेश घ्यावयाचा आहे. त्यासाठी विद्यापीठाच्या होमपेजवर जाऊन Admission या टॅबवर Prospectus (माहितीपुस्तिका) २०२३-२४ या ठिकाणी विविध शिक्षणक्रमांच्या माहितीपुस्तिका उपलब्ध आहेत. माहितीपुस्तिकेतील प्रवेशाशी संबंधित माहिती उदा. प्रवेश पात्रता, शुल्क, अभ्यासक्रम (विषय) इत्यादी बाबतची माहिती वाचून प्रवेशासाठी आवश्यक असलेल्या पानांची प्रिंट काढून घ्यावी.
- (३) विद्यापीठाच्या होमपेजवर Study Centres या टॅबखाली आपणास शिक्षणक्रमनिहाय अभ्यासकेंद्रांची यादी उपलब्ध आहे. आपणास जवळचे किंवा सोयीस्कर असलेल्या ज्या अभ्यासकेंद्रावर प्रवेश घ्यावयाचा आहे. त्या अभ्यासकेंद्राचा पत्ता व संकेतांक लिहून ठेवावा.
- (४) माहितीपुस्तिकेत नमूद केल्याप्रमाणे प्रवेश पात्रतेसाठी आवश्यक असणारी कागदपत्रे, फोटो, स्वाक्षरी अर्जदाराने स्वतःचा फोटो, स्वाक्षरी आणि कागदपत्रे यांची स्वतंत्र फाईलमध्ये JPG/JPEG/PNG या format पूर्णतः सुस्पष्टपणे कलर स्कॅन करून सोबत ठेवावे. फाईलची साईज 10 MB पेक्षा कमी असावी.
- (५) ऑनलाईन प्रवेश करण्यापूर्वी संकेतस्थळावरील होमपेजवर Presentations या टॅबखाली User Guide Presentation मध्ये Students Online Admission यामध्ये दिलेला डेमोतील माहितीनुसार ऑनलाईन प्रवेश अर्ज भरावा. .
- (६) नव्याने प्रवेश करणाऱ्या अर्जदारांनी ऑनलाईन प्रवेश करतांना त्यांचा आयडी आणि पासवर्ड तयार करणे आवश्यक आहे. त्यानंतर सर्व तपशीलांसह ऑनलाईन अर्ज सादर करू शकतात. अर्जदारास प्रथमतः जडझ मिळतो. सदरचा जडझ नोंदणीकृत मोबाईल आणि ई-मेलवर येतो. त्यानुसार पुढील माहिती भरून प्रवेश करता येईल.
- (७) जे अर्जदार विद्यापीठाचे पूर्वीचे विद्यार्थी आहेत व ज्यांना कायम नोंदणी क्रमांक मिळालेला आहे. त्यांचा USER ID हा कायम नोंदणी क्रमांक असेल आणि Password हा मागील वर्षी वापरल्यानुसार असेल. Password आठवत नसेल तर Forgot Username/Password क्लिक करून त्यात विचारलेली योग्य ती माहिती भरून अर्जदारास नवीन Password मिळू शकतो. तुमचा मोबाईल नंबर आणि यापूर्वी प्रवेश घेतांना नोंदवलेला मोबाईल नंबर वेगळा असेल तर नवीन Password मिळाल्यानंतरच पुढील ऑनलाईन प्रवेश प्रक्रिया पूर्ण करता येईल.
- (८) ऑनलाईन प्रवेश करते वेळी प्रवेशाकरिता विचारलेली माहिती काळजीपूर्वक वाचून अर्जदाराने अचूक माहिती भरावी. प्रवेश पात्रतेची आवश्यक ती मुळ कागदपत्रे, फोटो, स्वाक्षरी इत्यादी सुस्पष्टपणे कलर स्कॅन करून काळजीपूर्वक कागदपत्रे अपलोड करावीत. अर्धवट, अपूर्ण, चूकीची, अथवा अस्पष्ट (blur) असलेली अशी कागदपत्रे टाकू नयेत. त्यामुळे अर्जदाराची प्रवेश पात्रता तपासतांना प्रवेश नाकारण्यात जाऊ शकतो.
- (९) आपण प्रवेश घेत असलेल्या शिक्षणक्रमाचे प्रवेश शुल्क माहितीपुस्तिकेत नमूद केल्याप्रमाणे भरणे अनिवार्य आहे. विद्यापीठ हिस्सा व अभ्यासकेंद्र हिस्सा हा एकाचवेळी भरावयाचे असल्याने शुल्क भरण्याबाबतच्या सूचनेनुसार प्रवेश अर्जात दिलेल्या लिंकवरून सदरचे ऑनलाईन पेमेंट गेटवे वापरून क्रेडिट/डेबिट कार्ड/नेट बँकिंगद्वारे शुल्क भरावयाचा आहे. दिलेल्या लिंक व्यतिरिक्त इतर कुठल्याही लिंकवर भरलेले शुल्क ग्राह्य धरले जाणार नाही. त्यामुळे याची सर्वस्वी जबाबदारी अर्जदाराची राहिल.
- (१०) प्रवेशाबाबतचा मेल / एस.एम.एस. आपल्या मेल आय.डी / मोबाईलवर पाठविण्यात येतो. त्यामुळे अर्जदाराने आपणास आलेला E-mail/ SMS वर कायम लक्ष ठेवावे व जतन करून ठेवावे.
- ११) अर्जदारास प्रवेशास पात्र किंवा अपात्र झाला ह्याबद्दल अर्जदार आपला UserID d Password वापरून प्रवेशाचे Status पाहू शकतात. अर्जदारास आपला अर्ज अपात्र असल्यास Reject आणि पात्र असल्यास Approved असा शेरा दिलेला त्यामुळे अर्जदाराने हे सतत अर्जाबाबतची माहिती तपासत राहणे ही अर्जदाराची जबाबदारी असेल. अर्जदारास विद्यापीठाकडून याबाबतचा स्वतंत्रपणे कोणताही मेल/ मेसेज पाठविला जात नाही. प्रवेश चूकीचा अथवा अपात्र झाल्यास विद्यापीठ नियमानुसार शुल्क परतावा मिळणार नाही.

- (१२) ऑनलाईन प्रवेश अर्जातील माहिती ही शिक्षणक्रम यशस्वीरित्या पूर्ण होईपर्यंत अर्जदारास बदलता येणार नाही.
- (१३) आपला प्रवेश कायम होण्यासाठी ऑनलाईन प्रवेश अर्जाची प्रिंट काढून अभ्यासकेंद्रावर सदरच्या अर्जाची प्रिंट जमा करून आपण आपले अध्ययन साहित्य घ्यावे.
- (१४) महाराष्ट्र शासनने मंजूर केलेल्या राखीव प्रवर्गातील विद्यार्थ्यांसाठी शिष्यवृत्तीबाबतचे स्वतंत्रपणे सूचनापत्र दिलेले असून त्याचे काळजीपूर्वक वाचन करूनच आपल्या ऑनलाईन प्रवेशाची आणि शिष्यवृत्ती ऑनलाईन अर्जाची समाजकल्याण विभागाच्या संकेतस्थळावरून कार्यवाही वेळेत पूर्ण करावयाची आहे.
- (१५) या वर्षापासून विद्यार्थ्यांचे ओळखपत्र ऑनलाईन तयार केले जाईल. अभ्यासकेंद्र / विद्यार्थी डाउनलोड आणि प्रिंट करू शकतात.
- (१६) प्रवेशासंबंधीचे सर्व नियम, अटी व शर्ती तसेच आपण हमीपत्राद्वारे दिलेली माहिती आणि २०२३-२४ तुकडीच्या माहितीपुस्तिकेतील नियमांचे पालन करणे अर्जदारास बंधनकारक असेल.

७. विभागीय केंद्रे

- (१) **अमरावती** : य.च.म.मुक्त विद्यापीठाचे अमरावती विभागीय केंद्र, व्ही.एम.व्ही. ते वलगाव रोड, पोस्ट व्ही.एम.व्ही. अमरावती - ४४४ ६०४
☎ : (०७२९) २५३९४४५ फॅक्स : २५३९४४४
- (२) **छत्रपती संभाजीनगर (औरंगाबाद)** : य.च.म.मुक्त विद्यापीठाचे औरंगाबाद विभागीय केंद्र सव्हे नं. ४९, सैनिकी मुलांच्या वसतिगृहाच्या पूर्वेस नंदनवन कॉलनी, छावणी, औरंगाबाद - ४३९ ००२
☎ : (०२४०) २३७९०७७ / २३७९०६६ फॅक्स : (०२४०) २३७९०८८
- (३) **मुंबई** : य.च.म.मुक्त विद्यापीठाचे मुंबई विभागीय केंद्र द्वारा : जगन्नाथ शंकरशेट म.न.पा.ची मराठी शाळा, दुसरा मजला, फ्रेअर ब्रीज (साऊथ), नाना चौक ग्रॅंट रोड (प.) मुंबई - ४०० ००७
☎ : (०२२) २३८७४९८६, २३८७४९७७, २३८२६९३५ फॅक्स : २३८९३२५६
- (४) **नागपूर** : य.च.म.मुक्त विद्यापीठाचे नागपूर विभागीय केंद्र रावबहादूर डी., लक्ष्मीनारायण बंगला विद्यापीठ क्रीडा परिसर, लॉ कॉलेज कॉम्पस रविनगर चौक, नागपूर - ४४० ००९
☎ : (०७९२) २५५३७२४ फॅक्स : २५५३७२५
- (५) **नाशिक** : य.च.म.मुक्त विद्यापीठाचे नाशिक विभागीय केंद्र, नाशिक महानगरपालिकेची जुनी इमारत, दुसरा मजला, नवीन पंडित कॉलनी नाशिक - ४२२ ००२
☎ : (०२५३) २३९७०६३ फॅक्स : २५७६७५६
- (६) **पुणे** : य.च.म.मुक्त विद्यापीठाचे पुणे विभागीय केंद्र शाहीर अण्णाभाऊ साठे प्रशालागृह, महापालिका शाळा क्र.५ (मुलांची), ६५४, सदाशिव पेठ हौदासमोर कुमठेकर मार्ग, पुणे - ४११ ०३०
☎ : (०२०) २४४५७९१४ फॅक्स : २४४९१९०७

- (७) **कोल्हापूर** : य.च.म.मुक्त विद्यापीठाचे कोल्हापूर विभागीय केंद्र शिवाजी विद्यापीठ परिसर पोस्ट ऑफीसजवळ विद्यानगर, कोल्हापूर - ४९६ ००४
☎ : (०२३९) २६०७०२२ फॅक्स : २६०७०२३
- (८) **नांदेड** : य.च.म.मुक्त विद्यापीठाचे नांदेड विभागीय केंद्र स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठाजवळ नांदेड - ४२९ ६०६
☎ : (०२४६२) २८३०३८, २२९९४० फॅक्स : २२९९५०

८. विशेष सूचना / संपर्कासाठी

(अ) प्रवेश-अर्ज भरण्यासंबंधीच्या सूचना

०१. प्रवेश-अर्ज भरण्यापूर्वी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध असलेली माहितीपुस्तिका वाचावी.
०२. प्रवेश-अर्जातील सर्व माहिती पूर्ण करावी.
०३. विद्यापीठाकडून मिळालेले ओळखपत्र हरविल्यास रु. १५ आणि गुणपत्रक हरविल्यास रु. १००/- प्रति गुणपत्रक याप्रमाणे भरून दुसरी प्रत मिळेल. त्यासाठी शुल्काबरोबर आपले नाव, नोंदणी क्रमांक, वर्ग व अभ्यासकेंद्र ही माहिती कळविणे आवश्यक आहे. ही रक्कम डी.डी.ने पाठवावी. गुणपत्रकासाठी रु. १००/- च्या बॉण्ड पेपरवर स्वयंघोषित प्रतिज्ञापत्र (Affidavit) सादर करणे आवश्यक आहे.

(आ) अध्ययन सहाय्यता केंद्रासंबंधीच्या सूचना

०१. प्रवेशाची मुदत संपल्यानंतर संपर्कसत्रे केव्हा सुरु करण्यात येतील, त्यासंबंधी अध्ययन सहाय्यता केंद्रावर जाऊन वेळापत्रक पाहावे. ओळखपत्रावर अभ्यासकेंद्र प्रमुखांची स्वाक्षरी व शिक्का घ्यावा. अध्ययन सहाय्यता केंद्रात येताना व परीक्षेच्या वेळी ओळखपत्र असणे आवश्यक आहे.
०२. विद्यापीठाने स्थापन केलेल्या अध्ययन सहाय्यता केंद्राव्यतिरिक्त अन्य कोणत्याही खाजगी संस्था किंवा शिकवणी वर्गाना (क्लास)

विद्यापीठाची मान्यता नाही. अशा संस्थेत किंवा 'क्लास' मध्ये प्रवेश घेतल्यास किंवा जादा शुल्क भरल्यास विद्यापीठ जबाबदार असणार नाही.

0३. अध्ययन सहाय्यता केंद्राशी सतत संपर्क ठेवणे आपल्या हिताचे आहे. पत्रव्यवहाराद्वारे आपणास माहिती न मिळाल्यास केंद्रावर माहिती मिळू शकेल.
0४. विद्यापीठाने केलेल्या नियोजनाप्रमाणे अंतिम परीक्षा अध्ययन सहाय्यता केंद्रावर घेण्यात येतात, त्यात बदल केला जात नाही.
0५. विद्यापीठाकडून गृहपाठ अभ्यासकेंद्रामार्फत दिले जातील. ते केवळ अभ्यासाच्या सरावासाठी आहेत. त्यांची उत्तरे लिहून पाहा. काही अडचणी असल्यास संबंधित अभ्यासक्रमाच्या मार्गदर्शक-अध्यापकांकडून मार्गदर्शन घ्यावे.
0६. अध्ययन सहाय्यता केंद्रावर पुरेशी अध्ययनार्थी नोंदणी झाली नसल्यास अध्ययनार्थ्यांना जवळच्या केंद्रावर संपर्कसत्र व परीक्षेस वर्ग (Transfer) करण्यात येईल.
0७. **अत्यंत महत्त्वाचे : प्रथम वर्षाला ज्या नावाने प्रवेश घेतलेला आहे, त्याच नावाने पदवी प्रमाणपत्र मिळेल. त्यात बदल होणार नाही याची कृपया नोंद घ्यावी. नावात बदल असल्यास राजपत्राची प्रत अनिवार्य आहे.**
0८. अध्ययनार्थ्यांनी प्रवेश, गृहपाठ, परीक्षा, पुनर्परीक्षेबाबत सविस्तर माहिती-साठी वेळोवेळी विद्यापीठाच्या अधिकृत संकेतस्थळाला भेट द्यावी.

(इ) विद्यापीठाचे मुख्यालय

'ज्ञानगंगोत्री परिसर', गंगापूर धरणाजवळ, नाशिक ४२२ २२२.
दूरध्वनी क्र. (०२५३) २२३१७१४, २२३१७१५, २२३०२२७.

विद्यापीठ व विभागीय केंद्र यांच्या कार्यालयीन वेळा पुढीलप्रमाणे आहेत -

- सकाळी १०.०० ते सायंकाळी ५.४५
(दुपारी १.३० ते २ सुटी)
- रविवार, प्रत्येक महिन्याचा पहिला व तिसरा शनिवार आणि शासकीय सुट्टीच्या दिवशी वरील कार्यालये बंद राहतील.

■ विशेष अडचणीबाबत संपर्क

१. **माहितीपुस्तिका, प्रवेश-अर्ज, अध्ययन सहाय्यता केंद्र अडचणी**
 - संचालक, विद्यार्थी सेवा विभाग, नाशिक
 - नोंदणी प्रमुख, नोंदणी कक्ष, नाशिक
 - विभागीय संचालक, संबंधित विभागीय केंद्र
२. **अभ्यासक्रम (विषय) यांतील अडचणी :**
 - संचालक, मानव्यविद्या व सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखा
दूरध्वनी - (०२५३) २२३१४७५
३. **नोंदणी, नोंदणी क्रमांक, पत्ताबदल, केंद्रबदल :**
 - नोंदणी प्रमुख, नोंदणी कक्ष, नाशिक
दूरध्वनी - (०२५३) २२३१४७५
इ-मेल : nondani@ycmou.digitaluniversity.ac
४. **परीक्षा, परीक्षा-अर्ज, परीक्षा क्रमांक, निकाल, पदवा प्रमाणपत्र, इत्यादी**
 - परीक्षा नियंत्रक, परीक्षा विभाग
दूरध्वनी - (०२५३) २२३०७१६
५. **अध्ययन-साहित्य, पुस्तके, कार्यपुस्तिका, इत्यादी :**
 - भांडार व्यवस्थापक, भांडार व जावक कक्ष
दूरध्वनी - (०२५३) २२३०१०७
६. **शिष्यवृत्ती**
 - शिष्यवृत्ती कक्ष, य.च.म.मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
दूरध्वनी - (०२५३) २२३००५०
इ-मेल : scholarship@ycmou.digitaluniversity.ac
 - संबंधित विभागीय केंद्र

